

H.G.C. COHEN STUART

Van Nederlandse tot Dietse gedachte (slot)

II. Na Wereldoorlog I *

In het naoorlogse België van 1918 brak een verwoede vervolging uit van Vlamingen die hadden deelgenomen aan de activistische beweging. Willekeur en haat maakten zich breed. Sommige Vlamingen achtten het hun plicht niet te vluchten, maar ter plaatse de konsekwentie van hun daden te aanvaarden. Ik denk in het bijzonder met eerbied aan Borms en Rosa de Guchtenaere.

Veel andere Vlamingen achtten het verstandiger en vruchtbaarder om het onweer van willekeur niet af te wachten, maar het onder de oorlog verrichte werk naar de nieuwe mogelijkheden voort te zetten. Voor de gedachtenvorming in Nederland was het zeer belangrijk, dat een vrij grote groep van in Vlaanderen invloedrijke mensen zich hier vestigde.

Alleen te Delft al woonden 5 uitgeweken Vlaamse studenten. Eén van hen was de oudfrontstrijder Jules Charpentier, die met Karel de Schaepdrijver, Vital Haesaert en Karel van Sante door de leiding der Vlaamse Frontbeweging dwars door het front naar bezet gebied was gestuurd met een boodschap van instemming van de Vlaamse troepen met de activistische beweging.

Rond de Delftse studentenafdeling van het ANV vormde zich een vrij uitgebreide kern van trouwe bezoekers aan Vlaamse avonden, waar de vele deskundigen die wij nu „naast de deur” hadden, ons grondig inlichtten over tal van bijzonderheden over Vlaanderen en zijn strijd om ontvoogding. Ik herinner mij een prachtige voordracht over de figuur van Berten Rodenbach en een uitermate boeiende verhandeling van Marcel Minnaert (later professor sterrenkunde te Utrecht) over de toestand van volkomen, sinds de 16^e eeuw, gestremde ontwikkeling van het Vlaanderen dat in 1815 plotseling kwam te staan voor de ergens van boven af bekookstooftde hereniging met Nederland. Zelden viel echter willekeur zo gunstig uit, in dit geval als meiregen op uitgedroogde grond!

Rond de uitgeweken Vlamingen rijpte het plan om in 1919 te Den Haag de Guldensporenslag te herdenken, in samenwerking tussen de ANV-afdelingen Den Haag, Delft en studentenafdeling Delft. Daarbij was het een bijzonder voorrecht van de vaste bezoekers der Vlaamse studentenavonden te Delft om onder de leiding van de hartstochtelijk Vlaamse toondichter Lieven Duvosel zijn uiterst strijdbaar Guldensporenlied in te studeren.

Voorzitter van de afdeling Den Haag was kolonel Oudendijk, die van zijn afdeling een waar bastion van Diets leven had weten te maken. Sprekers van elders op de herdenkingsdag waren René de Clercq, nog in zijn volle kracht, en de Zuidafrikaner prof. Bodenstern uit Amsterdam.

Het was een prachtige dag, vol bezielde geestdrift voor ons allen. Jammer alleen is het achteraf dat ik niet meer zou weten te achterhalen wie hier allen verzameld waren. De foto's die ik bewaarde, zouden met de kennis dier talrijke namen een nog veel duidelijker taal spreken.

Ongeveer in die zelfde tijd kreeg ik bericht uit Vlaanderen van mijn vriend Dries Devos. Hij was gezond en wel van het front thuis gekomen en voorzitter geworden van het te Leuven zetelende Algemeen Vlaams Hoogstudentenverbond. Ik had hem tevoren wel geschreven, dat wij moesten trachten zodra mogelijk de oude banden van voor de oorlog weer aan te knopen.

Als je dat wilt - zo was nu de strekking van zijn bericht - dan is bij uitstek een gunstige gelegenheid een samentreffen op de dag in september (1919), waarop te Roeselare het standbeeld van Berten Rodenbach op luisterrijke wijze weer op zijn voetstuk zal worden geplaatst. Dit beeld was tijdens de oorlog, naar men zeide uit voorzorg tegen de kans op beschadiging, opgeborgen geweest in de kelders van de Gentse universiteit.

Dries Devos en zijn Vlaamse makers zouden allen te Roeselare van de partij zijn.

Het was een bijzonder aanlokkelijk plan. Moeilijker was, dat bij de op dat ogenblik onhartelijke verhouding tussen Nederland en het officiële België de kans op het verkrijgen van een visum voor een reis naar Roeselare niet hoog kon worden aangeslagen. Wij gevoelden er nochtans weinig voor om ons mooie plan op deze omstandigheid schipbreuk te laten lijden. Zodat wij, een vijftal Delftse studenten, besloten te pogen ons doel langs andere dan de officiële weg te bereiken.

Wij vroegen dus geen visum aan, maar gingen toch en wandelden, op klaarlichten dag langs de doeanen, bij Sluis de grens over.

Te Roeselare wachtte ons van onze vrienden een warme ontvangst. Het was een en al leven om ons heen. De stemming was vanzelfsprekend zeer feestelijk en vol geestdrift. In een grote feestvergadering kreeg ik gelegenheid en verstoutte mij die te aanvaarden, de hartelijke groeten uit Nederland over te brengen. Waarop bepaald niet vriendelijk door Mr. Frans van Cauwelaert werd gereageerd met de opmerking: als Nederland meende iets te kunnen inbrengen in Vlaamse zaken, dan zou het een voorbeeld moeten zijn in de behartiging van deze belangen.

Maar dit was dan ook de enige wanklank op deze voor ons Delftenaren zo bijzondere reis. Het zal niemand verbazen dat wij, zo kort na het einde van de oorlog, die vooral ook in West-Vlaanderen zulke ontstellende ellende en verwoestingen had aangericht, begerig waren wat van de feiten en de gevolgen uit de eerste hand te vernemen en te zien.

* Zie Wetenschappelijke Tijdingen 40 (1981), kol. 129-143.

Wij kwamen tot de afspraak, in een tocht van enkele dagen, met de trein naar Ieper te gaan en vandaar te voet enige in de oorlog belangrijke punten te bezoeken: in het bijzonder de Kimmelberg, Diksmuide en Langemark (waar de „lange Max” nog stond, het kanon dat op de voor die tijd onvoorstelbare afstand van ± 50 km. zijn vuur had moeten richten op Duinkerke). Enkele uiterst scherpe indrukken zetten zich vast in ons geheugen. Troosteloos, verlaten en onherbergzaam werd van even buiten Roeselare tot Ieper het landschap. Trechter op trechter van granaten en bommen, deels met water gevuld, rijden zich aaneen. Resten van enkele bomen waren nauwelijks meer dan naakte staken. En dit in onafzienbare, eindeloos schijnende, kilometerslange uitgestrektheid.

Aangezien wij Ieper niet van vroeger kenden, was 't ons niet mogelijk te beseffen hoe vreselijk deze stad door de oorlog was verwoest. Vandaag de dag kunnen wij slechts zien hoe bewonderenswaardig de heropbouw van dit kleinood geschied is.

In de buurt van Ieper en bij de Kimmelberg zagen wij Duitse krijgsgevangenen, belast met het opruimen van mijnen en het slechten van loopgraven.

Te Diksmuide brachten de Vlaamse vrienden ons naar de plaatsen waar zij zelf in de loopgraven hadden gestaan, aan de oever van de IJzer, met alleen dit enkele tientallen meters brede riviertje tussen hen en de Duitse loopgraven op de tegenoverliggende oever.

Wij kwamen te staan voor een hoop puin van een meter of tien hoogte. „Hier stond de kerktoeren van Diksmuide”, vertelden ons de vrienden. Zij die ons op deze tocht begeleidden, waren Dries Devos, van Handzame, Berten Pil, van Zonnebeke, en Stan Leurs.

Onderweg overnachtten wij een keer in een jongenscollege te Poperinge en een keer in een schuur te Handzame, waar Dries Devos' vader burgemeester was.

Hoe drukkend de sfeer in de door ons bereide streek ook mocht zijn, ons samenzijn droeg toch een opgewekt karakter. Bij ons overheersten de vreugde van de vrije, ongedwongen ontmoeting en stellig in ons hart het vertrouwen in deze inleiding tot ons hernieuwd contact. Heel veel hebben wij samen gezongen.

Maar wij konden dan ook huiswaarts keren in het bewustzijn dat in deze dagen de grond was gelegd voor de hervatting van de voor de oorlog zo gewilde Grootnederlandse studentenkongressen. Aangezien tijdens de oorlog te Utrecht een Nederlands studentenkongres was gehouden, leek 't het meest aangewezen dat nu weer Vlaanderen aan de beurt was voor de organisatie van het eerste kongres na de oorlog. Daarvoor was dan duidelijk dat dit Leuven zou moeten worden.

Het toen gesmede plan kwam in 1920 tot uitvoering. Zo werd in 1920 te Leuven onder leiding van

Dries Devos en zijn vrienden het 6^e Grootnederlandsch studentenkongres gehouden. Wij zorgden ervoor dat in de verschillende Nederlandse studentensteden propagandavergaderingen voor dit kongres werden georganiseerd.

De toen nog zeer sterke anti-Vlaamse vooroordelen in België en te Leuven zelf hebben daar de organisatie overigens zeer bemoeilijkt. Het huren van een behoorlijke zaal voor de bijeenkomsten werd zodanig gedwarsboomd, dat de kongresleiding genoegen moest nemen met een grote zolder. Zodat het kongres als het zolderkongres bekend bleef.

Ook waren voor deze gelegenheid voor Noordnederlanders geen visums te krijgen. Uit Delft was daardoor slechts 1 man als vertegenwoordiger van de partij, Ebel Ebels, een Groninger, die ook de reis naar Roeselare had meegemaakt.

Het was jammer dat de omstandigheden een domper op ons werk hadden gezet. Maar het zaad was neergestrooid. Nog in dat zelfde jaar 1920 werden te Tilburg Grootkempische cultuurdagen gehouden. De grote bezieler van deze bijeenkomst was Dr. H. Moller, een belangrijk man in de opgekomen eigen Brabantse cultuurbeweging. En al was dit dan geen studentenkongres, het is wel duidelijk dat veel Noordnederlanders van de gelegenheid tot deze ontmoeting gebruik maakten. Ook waren enkele in Nederland studerende Afrikaners van de partij. Ik herinner mij Philip Botha, met wie ik een langdurig gesprek had over de oorzaken der in die dagen vorm krieggende „segregatiepolitiek” en de daaraan m.i. verbonden grote bezwaren.

Inmiddels waren de voorbereidingen aan de gang om in 1921 te Delft het 6^e Grootnederlandsch studentenkongres te houden. Voor onze studentenafdeling van het ANV was dit een grote gebeurtenis, waarvan wij de kern zouden moeten uitmaken. Voor mij persoonlijk was het bijzonder ingrijpend. De organisatie der voorbereiding, met de vormgeving, van het kongres berustte voornamelijk bij mij, terwijl ik straks ook het kongres zelf zou moeten leiden. Ik was pas verloofd, reden om mijn studie zo snel mogelijk te willen voltooiën. Maar het zwaarste was dat in die winter van voorbereiding mijn moeder, bij wie ik nog inwoonde, aan het ziekbed gekluisterd was, dat na zeer beperkte tijd haar sterfbed zou worden.

Mijn moeder kan ik in dit verband alleen met grote dankbaarheid, liefde en eerbied gedenken. Niet slechts was zij het geweest die met onuitputtelijke vreugde en geestdrift, mede door het steeds openstellen van haar huis, intens had geholpen onze Vlaamse avonden mogelijk te maken.

Het kongres werd gehouden in april 1921. Mijn meisje en ik waren daardoor al deze dagen verhinderd omze in dat tijdvak bijna dagelijkse bezoeken aan moeders ziekenhuis te Leiden te brengen. Geen woord van een klacht kwam over haar lippen. Maar toen we haar na afloop gingen opzoeken, bleek ze zelf uit eigen beweging bij ons secretariaat een kongresprogramma te hebben besteld. Van uur tot uur

had zij onze bezigheden willen bijhouden. Nauwelijks tien dagen later, op 3 mei 1921, overleed zij.

Het is geloof ik een goed kongres geweest. Te Delft bevindt zich in de Gotische, zogenaamd Nieuwe Kerk de grafombe van Willem van Oranje. Daar zou een der hoogtepunten van het kongres plaats vinden. Eerst werden wij door de blinde organist Van Tienen vergast op enige liederen, gebracht in prachtig orgelspel. Daarna legde Frans Stubbe, uit Gent meen ik, een krans bij de grafombe van Vader Willem - hulde van de jeugd van een ver nageslacht aan een der grootste dragers van ons gemeenschappelijk verleden.

Intussen prees ik mij gelukkig dat door deze dagen van bezielde samenzijn van enige honderden jonge mensen de band tussen Noord en Zuid weer stevig was aangehaald - gebleken is dat de toekomst der kongressen weer voor een reeks van jaren vaart had gekregen.

Vanzelfsprekend was Dries Devos op dit kongres een der voor mij belangrijkste deelnemers. Ons contact had vrucht gedragen.

Wel hadden wij bemerkt dat de organisatie der Dietse studentenbeweging als geheel toe was aan enige herziening. Uit haar contact met het Algemeen Nederlands Verbond was geleidelijk meer vervreemding met de leiding daarvan, met „de oude heren” zoals wij dit noemden, ontstaan.

Misschien zou men heden ten dage dit als een „generatieconflict” willen betitelen. Dan echter ten onrechte. Wij hadden geen vooroordeel tegen iemands leeftijd, wij hadden bezwaar tegen mensen die door hun wijze van denken en doen vooral remmend werkten. Onze onstuimigheid vond gelukkig allerwegen figuren van oudere leeftijd die met ons instemden en in dezelfde richting wilden werken.

De verschillende studentenafdelingen, in onenigheid met de Verbondsleiding, waren zich bij elkaar gaan aansluiten, hadden geleerd op vergaderingen elkander te steunen - en hadden op een gegeven ogenblik een „algemeen (gemeenschappelijk) sekretariaat” opgericht. Na verloop van tijd groeide uit dit sekretariaat een „algemeen bestuur”.

Toen besloten werd tot het houden van het Delftse kongres, bestond nog het Algemeen Nederlands Studentenverbond, waarvan ik eerder vertelde. De hele gang van zaken betreffende de studentenafdelingen van het ANV, de ontwikkeling en versterking van dezer zelfstandige positie, de oprichting in Vlaanderen van het Algemeen Vlaams Hoogstudentenverbond en het aldaar niet herleven van bv. de studentenafdeling van het ANV te Gent, de feitelijke verzorging van het Delftse kongres door de Delftse studentenafdeling van het ANV - al deze factoren dreven de gedachten in de koers van de oprichting ener, de Nederlanden bestrijkende studentenorganisatie, niet meer als federatie van op dit punt kleurloze gezelligheidsverenigingen, maar uitdrukkelijk bedoeld tot bevordering der Dietse gedachte en die dus logischerwijze voortaan de taak zou hebben van de organisatie der Grootnederlandsche studentenkongressen.

Op een tevoren bepaalde dag in het voorjaar van 1922 besloten alle studentenafdelingen van het ANV (in Nederland) zich op te heffen. Daarbij zat voor de oprichting van een Dietsch Studentenverbond, waartoe in juli 1922 te Utrecht werd besloten door vertegenwoordigers der verschillende studentensteden - en wel ten huize van de bekende schrijver en journalist Dr. P.H. Ritter jr.

Een kleine persoonlijke opmerking: de datum van deze oprichting verschilde maar luttele dagen van die waarop ik, met het behalen van het ingenieursdiploma, mijn studententijd zag ten einde lopen.

Daar nu mijn bestemming was om 6 jaar naar Oost-Indië te gaan in overheidsdienst, zonder dat al vast stond wanneer we daarheen zouden vertrekken, zag het even uit naar een vakantie van onbepaalde tijdsduur.

Deze kans benutten mijn vriend L.H. de Langen, later prof. ir. L.H. de Langen, hoogleraar te Delft, mededirekteur van de AKU, nog weer later hoogleraar te Groningen in bedrijfsorganisatie, en ik voor een verkenningstocht naar Vlaanderen en Noord-Frankrijk. Van deze reis schreef ik een verslag dat in begin 1923 zijn weg vond naar het ANV-blad „Neerlandia”. Wat Frans-Vlaanderen betreft, wij ervoeren een sprekende bevestiging van het oorspronkelijk Nederlandse karakter in het bijzonder van de Westhoek - maar over de toekomst hadden wij bepaald geen hooggestemde verwachtingen. Zoveel te meer verheugt het mij dat zich hier na de tweede wereldoorlog een ongekende herleving is gaan aftekenen.

In oktober 1922 scheepten wij ons te Amsterdam in voor de zeereis naar Indië. Wij werden daar geplaatst te Poerwakarta op West-Java, waar ik werkzaam zou zijn bij de bevoeiingswerken (in goed Nederlands bij de „irrigatie”). Poerwakarta had slechts een zeer kleine Europese bevolking: kinderen inbegrepen ongeveer 80 personen. Nochtans zagen wij kans met elkander een gesprekskring op te richten. Voor ons onderwerp heeft het enig belang, dat ik de gelegenheid kreeg op een avond een inleiding te houden over de Vlaamse beweging. Ik verbond daaraan een pleidooi voor het onderwijs met de eigen volkstaal als voertaal, ook in Indonesië. Merkwaardig was de reactie van een hooggeplaatst Indonesisch (Soendanees) bestuursambtenaar, lid van onze kring, zelf onberispelijk Nederlands sprekend, die met klem bepleitte dit zijn volk (nog) niet aan te doen, daar het volledig ontbrak aan leermiddelen in deze richting, terwijl er volstrekt geen kijk was op een tijd dat deze wel beschikbaar zouden zijn. Minstens werpt dit voorval een licht op de vrijmoedige, vriendschappelijke omgang gelijk deze normaal was tussen Nederlanders en Indonesiërs.

Na 3 Indonesische jaren kreeg ik het gevoel dat ik moest gaan vooruit zien naar uitvoering van mijn wens om niet mijn hele leven in Indonesië te blijven. Mijn eigenlijke droom was eenmaal nog naar Zuid-Afrika te kunnen gaan, in dienst van de Hol-

lands-Afrikaanse zaak. Bevloeiingswerken op Java waren echter zozeer tropisch en Indonesisch georiënteerd, dat deze praktijk te zijner tijd nauwelijks enige mogelijkheid voor een „overstap” naar een ander land zou kunnen toelaten. Zeker zou zij de mogelijkheid schaden om tijdelijk in Nederland een baan te vinden. Al de verderstreckende overwegingen daargelaten, ik had sterk het gevoel dat Indonesië, alleen al om het klimaat, nooit een land kon zijn waar Nederland zijn overbevolking zou kunnen spuien, waar deze een echt tehuis zou kunnen vinden. Mijn drang in de richting van Zuid-Afrika had hier alles mee te maken.

Kort en goed: ik vroeg en kreeg, onverwacht snel, overplaatsing naar 's Lands havenwerken en werd benoemd in Java's tweede grote havenstad, Soerabaja.

Het was een geweldige overgang, van het stille, teruggetrokken, dorpsachtige leven, in hoofdzaak geheel inheems gestempeld, naar de grote stad. Naast de Indonesische bevolking waren er vrij uitgestrekte Europese wijken, waar verscheidene duizenden, mogelijk tienduizenden Europeanen leefden en werkten. Ons contact met de inheemse bevolking beperkte zich hier in hoofdzaak tot de huisbedienden, voornamelijk daarbij onze zeer verstandige en betrouwbare „huisjongen”, een Javaan die „in de Kampong” woonde en waarmee hele gesprekken in het Maleis mogelijk waren.

Wij troffen hier dr. Tamm, oud-lid van de activistische Raad van Vlaanderen, toen directeur van het Centraal Burgerlijk Ziekenhuis ter stede. Ook ontmoetten wij hier weer een aantal trouwe bezoekers van onze Delftse Vlaamse avonden; onze oude vriend De Langen woonde vlak bij ons - en zo herdenken wij in 1928 in kleine kring weer de Guldensporenslag.

Nadat ik om een of andere aanleiding van minder juiste berichtgeving een stukje over Vlaanderen had ingezonden aan het Soerabaiaasch Handelsblad, kreeg ik het aanbod tot geregelde medewerking aan deze krant over dit en andere hiermee verwante onderwerpen. Ik greep de geboden kans met beide handen en schreef tot onze terugkeer naar Nederland enkele tientallen artikelen over Vlaanderen, federalisme in het algemeen, de Nederlands-Belgische verhouding, Frans-Vlaanderen, Zuid-Afrika. Ontzaglijke steun ondervond ik daarbij van mijn oude studievriend uit Amsterdam, mr. E.A. Hofman, toen direktiesekretaris van Unilever, die mij trouw en bijna wekelijks gewichtige documentatie zond over de onderwerpen die ons bezig hielden. Zo bleef het mogelijk ook aan de andere zijde van de aardbol in en met de goede Nederlandse zaak mee te leven.

In het begin van 1929 keerden wij naar Europa terug, waar men juist een barre winter achter de rug had. Nu was mijn grote opdracht te pogen in Nederland weer vaste voet te krijgen. De grote New Yorkse beurskrisis van 1928 had het economische leven danig geschokt. Banen waren niet dik gezaaid. Voor zover het aan mij lag zette ik alle

krachten in - en ik had geluk! Ik kreeg een benoeming als ingenieur bij de Provinciale Waterstaat van Zeeland.

Op 1 augustus 1929 moest ik in dienst treden te Terneuzen, dat mijn standplaats werd. Mijn opdracht was voor geheel Zeeuws-Vlaanderen de waterstaatkundige verantwoordelijkheid te dragen, voor zoverre dit taak der provincie Zeeland was.

Men hoeft niet te vragen hoezeer het mij aantrok juist in dit gebied werkzaam te kunnen zijn.

Gelijk andere, ver van het regeringscentrum gelegen provinciën, Groningen bv., heerste ook hier vrij sterk de gedachte stiefkind van de overheid te zijn. Het is overigens niet vreemd dat in Zeeuws-Vlaanderen dit gevoel nog versterkt werd door de herinnering aan de tijd dat, onder de 17^e-eeuwse Nederlandse republiek, een groot deel van deze streek, als „generaliteitsland”, als een stukje Nederland van tweede rang was beschouwd en behandeld. Overigens heb ik zelf herhaaldelijk ervaren, dat zelfs onder de rook van het provinciaal bestuur te Middelburg, in mijn „tijd”, een moeilijk te omschrijven, maar voelbare sfeer van onderwaardering, van dulding van iets vreemds, aanwezig was. Het „4^e en 5^e district”, oude ambtelijke benaming voor Zeeuws-Vlaanderen, was voor Middelburg heel iets anders als de rest van Zeeland. En dit ondanks het feit dat in die jaren twee Zeeuws-Vlamingen van naam en grote invloed lid van Gedeputeerde Staten waren.

Overigens had Zeeuws-Vlaanderen, door de slagboom van de zeearm, de Westerschelde, van nature te kampen met de hierdoor ontstane en in het leven gehouden moeilijkheden van het verkeer. Wel waren er, althans in de moderne tijd, de langzamerhand meer gerieflijke en natuurlijk ook wel snellere veerboten. Maar het verkeer was hoe dan ook omslachtig en zeker zeer tijdrovend. En bij mist of zware storm viel de bootverbinding uit.

Door het Belgisch annexionisme in en na 1918 was de plaats van Zeeuws-Vlaanderen binnen Nederland veel meer de aandacht gaan trekken. Hoewel de Zeeuws-Vlamingen zich in die tijd over het algemeen goede, betrouwbare Nederlanders toonden, was elders het besef van verantwoordelijkheid voor dit landsdeel door de gebeurtenissen versterkt.

Wij woonden nog maar pas in Terneuzen, toen mij vanuit Den Haag, vanwege het Algemeen Nederlands Verbond, het verzoek bereikte deel te nemen aan een commissie die een onderzoek zou moeten instellen naar de mogelijkheid om door bepaalde maatregelen Zeeuws-Vlaanderen nauwer te binden aan de rest van Nederland.

Het zou te ver voeren om in te gaan op de verrichte onderzoekingen en de uitkomsten daarvan. Ik kan wel vaststellen dat in de sedert verlopen jaren zeer belangrijke verbeteringen ten dienste van het verkeer zijn tot stand gebracht, waar aanvankelijk het werk onzer commissie vermoedelijk enige invloed op heeft gehad.

Overigens heeft de sterke ontwikkeling van geheel Nederland na de tweede wereldoorlog, mede door de invloed der Deltawerken, met geheel Zee-land ook Zeeuws-Vlaanderen meer in de centrale belangstelling geplaatst. Het sterkst spreekt dit wel in de benadering van de Westerschelde als verkeershindernis. Waar wij tot kort voor wereldoorlog II slechts in kleine kring hardop over konden dromen, zonder gevaar te lopen door de openbare mening te worden verdacht van sterk overspannen denkbeelden: een vaste verbinding voor landverkeer tussen de beide oevers van de Westerschelde, ter hoogte van Hansweert-Walsoorden of zelfs verder stroomafwaarts - daar ligt nu een officieel waterstaatsplan op tafel, dat een werkelijke kans maakt binnen afzienbare tijd te worden uitgevoerd.

Het zal een mooi ogenblik zijn wanneer de Schelde zal ophouden een staketsel te wezen in de verbindingen tussen de Nederlanden.

Toen wij in Terneuzen kwamen wonen, bestond er alleen in West-Zeeuws-Vlaanderen, rond Oostburg, een ANV-afdeling. Maar het duurde niet lang of wij hadden er ook te Terneuzen een opgericht voor Oost-Zeeuws-Vlaanderen, terwijl enkele jaren later ook Walcheren volgde. Een der initiatiefnemers daar was Mr. Jhr. de Casembroot, na wereldoorlog II Commissaris der Koningin in Zee-land.

Wij hebben ons best gedaan om in Terneuzen het inzicht in de Dietsse vraagstukken en hun zin te verdiepen. Een overzicht van sprekers kan dit toelichten.

Bovendien organiseerden wij in de loop der jaren een middag met lichtbeelden voor de jeugd ter gelegenheid der herdenking van de geboortedag 400 jaar geleden (24 april 1533) van Willem van Oranje. Wij richtten een ontvangst in van Zuidafrikaanse studenten, met uitgebreide toelichting van Zeelands positie in de Nederlanden en met bevordering van contacten met deze studenten, door ze waar mogelijk bij onze leden te huisvesten. Een ander maal ondernamen wij met onze leden een tocht naar Brugge, hetgeen in een voor Zeeuws-Vlaanderen nog bijna autoloos tijdvak iets bijzonders was. Ook brachten wij een tentoonstelling van geschiedenis, doel en werk van het ANV.

Sedert 1933 was ik aangesloten bij de Jongnederlandse Gemeenschap, een soort orde van Dietsgezinden. Ik mocht enkele bijzonder aansprekende en hartversterkende bijeenkomsten in Vlaanderen meemaken en ervoer een sterke band met de meestal jonge Vlamingen die hieraan deelnamen. In die omgeving kon men het bestaan van een staatsgrens tussen ons niet meer als wezenlijk zien. Dan was de terugkeer in Zeeuws-Vlaanderen een ietwat verstijvend bad gelijk. De Gemeenschap telde bij ons slechts enkele leden en kans op groei was in ons „klimaat” een illusie. Helaas bleek later het lidmaatschap der Gemeenschap niet te vrijwaren voor NSB-invloeden. Ons kleine groepje in Zeeuws-Vlaanderen heeft zij in elk geval klaar wakker gemaakt voor de gevaarlijke geesten die Nederland

en Europa toen van verschillende kanten bedreigden.

Het uitbreken van de oorlog viel als een bom in al ons werk en in heel de wereld waarin wij leefden. Ik ga daar hier niet verder op in.

Het enige wat ik vermelden moet, is dat voor mij met het begin der bezetting de enkele gedachte dat voor elk openbaar optreden van dat ogenblik af instemming of toelating dier met moeite gedulde overheid noodzakelijk werd, afdoende reden was om het werk voor het ANV te staken. Werk van duur en onafhankelijk van geest was onder deze druk slechts ondergronds mogelijk.

III. Na Wereldoorlog II

Wereldoorlog II had een vrijwel onverteerbare erfenis achtergelaten. Het is een wonder hoeveel er sedert is hersteld en tot ontwikkeling gebracht. Het is geen wonder als er dan daarbij grote fouten zijn gemaakt. Wij werden echter, als het goed was, God zij dank, voortgedreven door het besef dat handelen en aanpakken eerste eis was, en dat we daarbij het maken van onvermijdelijke fouten voor onze verantwoording moesten durven nemen. Zo althans beleefde ik het begin, de inzet van de naoorlogse tijd.

Voor een nationaal voelend Nederlander lagen er, naast de onmiddellijke nood, omvattende een volslagen maatschappelijke en geestelijke ontredde-ring, en de schreeuwende behoefte aan stoffelijk herstel, de wezensbelangrijke vragen: welke eisen aan Duitsland moesten worden voorgelegd en hoe wij Indië weer op de been zouden moeten krijgen. Voor wie Diets, Grootnederlands, voelde, was er bovendien de pijnlijke vraag hoe het volk van Vlaanderen zich tijdens de oorlogsbeproeving had gedragen.

Ofschoon dit laatste punt voor ons door al het gebeurde op de achtergrond was gedrongen, leefde toch bij ons een knagend vermoeden dat we over dit gedrag niet gerust konden zijn. Had Vlaanderen beseft dat zijn plaats niet mocht zijn naast het Duitsland van Hitler, dat alle Nederlanden had overweldigd? Dat bovendien in Nederland een onverdraaglijke dwingelandij had uitgeoefend en over de wereld een golf had doen losbreken van strijd tegen de grondslagen van het christelijk geloof, gepaard gaand met een genadeloos antisemitisme? Had Vlaanderen ingezien dat, heel anders dan in 1914, het zich inmiddels zelf in België toch wel een zodanige plaats had weten te verwerven dat het niet meer zo maar kon stellen dat in de vijand van België min of meer de aangewezen steun en helper voor Vlaanderens heil zou kunnen schuilen, doch vooral: was het dan in 1940 nog in overeenstemming met de waardigheid van het innerlijk zoveel sterker geworden Vlaamse volk om ook nu weer te willen vorderen in leniging van zijn noden, aan de hand van een bezetter? Vooral dan aan de hand van een bezetter die ook Nederland onder de knoet had?

Zo zeer werd ik door twijfel gekweld dat ik, kort na de oorlog, aan een goede Vlaamse vriend schreef dat ik me nu verdrietig afvroeg of er dan toch een grens ligt bij Roosendaal. Ik heb er spijt van als die brief hem pijn deed; hij heeft het me nooit laten blijken.

In verband met latere ontwikkelingen kom ik zeker nog op deze zaken terug.

Nu voor alles nog een en ander over de naar buiten gerichte Nederlandse gevoelens: Duitsland en Indië.

Er was een tamelijk verbreide wens naar aanhechting van Duits grondgebied. Dat zou moeten dienen als een vergoeding van de ons land berokkende schade. Van enig besef, dat dit betekende inlijving van mensen, was echter weinig sprake. Historische banden of verwantschap van bevolking speelden in het algemeen geen rol.

Toen dan ook twee kleine stukjes Duits gebied bij Nederland werden gevoegd, in Limburg beoosten Sittard, en bij Elten, werden deze geheel afgezonderd bestuurd. Het onderwijs bleef Duits in taal en wezen, alleen genoten deze gebiedjes mee van de economische voordelen die het Nederland van de eerste naoorlogse jaren bood boven het Duitsland van die tijd.

Het is echt geen wonder en geen verlies dat men na betrekkelijk korte tijd aan deze schijninlijving een einde heeft gemaakt.

Over de Indische zaken moet ik iets uitvoeriger zijn. Het was een traditie van vele Nederlandse generaties geworden dat een gewichtig deel der nationale gevoelens gericht was op de koloniën. Ongetwijfeld werkte hierin door de erfenis der 17^e eeuw, die ons volk, in Europa zeer beperkt en omsloten in zijn mogelijkheden van ontplooiing, ertoe had gebracht buitengaats zijn krachten te beproeven. En ik geloof zonder enige overdrijving te mogen zeggen dat Nederland daar de woorden waar heeft gemaakt van Jan Pieterszoon Coen: „Daar kan in Indië wat groots worden verricht”.

De wijze waarop Nederland zijn koloniale rijk verloren liet gaan is door mij dan ook gevoeld als uitermate smadelijk. Waarlijk besef van nationale verantwoordelijkheid voor de mensen die wij in feite uitleverden aan militaire willekeur was maar dun gezaaid, in elk geval heel spoedig vergeten.

Ik heb het hier heel moeilijk mee gehad. De liefde voor ons Nederlandse volk was in mijn ziel gebrand. En nu dit. Ik kon maar niet begrijpen in die dagen dat mensen konden zeggen blij te zijn dat ze Nederlander waren. Ik voelde me vooral diep beschaamd.

Het ging mij waarlijk niet om het verlies van macht of aanzien, maar om het griezelig gemakkelijk slikken van de verscheuring van een met Nederland in alle plechtigheid gesloten verdrag. Ik heb al heel lang, sinds mijn studententijd, gevoeld dat de binding met de koloniën even kunstmatig was, als die met Vlaanderen en Zuid-Afrika natuurlijk. De verbreking van die binding verwekt nochtans weemoed om het te loor gaan van oude, soms toch zeer

sterke banden. Vele, zeer vele Nederlanders hebben de eeuwen door met geestdrift en liefde hun beste krachten gegeven voor de opbouw van goede staatsinstellingen en toestanden in de uitgestrekte overzeese gewesten. Het was voor een weinig talrijk volk als het onze een zeer grootse, de blik onschatbaar verruimende taak, aan deze dingen te werken en die ver verwijderde volken grondig te leren kennen en naar vermogen vooruit te helpen.

Heel diep was de kloof die in 1945 de vooroorlogse Dietse beweging van ons scheidde. Wij waren in het Noorden de draad in Vlaanderen strijd kwijt, wij waren lam geslagen door en hadden de handen vol met de dagelijkse door het persoonlijk leven gestelde, onverbiddelijke eisen.

Een nieuw vraagstuk drong nochtans naar de voorgrond: de gezamenlijke toekomst der Europese volken, in het bewustzijn dat in het atoombijperk het voorkomen van geweld een zaak van leven of dood was geworden. De Europese beweging nam vaste vormen aan.

Maar in veler hart leefde toch de Dietse gedachte voort. Op een avond te Den Haag der Europese beweging in het begin der jaren vijftig ontmoette ik, voor het eerst sinds 30 jaar, een goede oude bekende uit de Dietse studentenbeweging: ir. L.L.W. van Soest. De hernieuwde kennismaking leidde na enige tijd tot een samenwerking met een aantal andere oude Noordnederlandse, „Hollandse” vrienden en bekenden uit de studententijd. Gelukkig had Van Soest trouw allerlei adressen en contacten bewaard. Een Vlaams-Nederlands z.g. Eendrachtskongres te Amsterdam bracht ons weer enigszins in de oude sfeer terug, maar stelde ons tevens voor de vraag of de Dietse beweging in ons leven *nu* nog betekenis had - en, zo ja, welke dat kon zijn. Was die beweging een jeugdbevlieging geweest, waaraan de oorlog een einde had gemaakt? We beseften echter dat de solidariteit met Vlaanderen en Zuid-Afrika in onze harten stand had gehouden. Ook hadden wij de leuze niet vergeten dat moeilijkheden er zijn om overwonnen te worden.

Op onze weg tot hernieuwd aanpakken der beweging zagen wij grote hinderpalen. Ik heb al gesproken over de grootste van alle: de zo verschillende levensloop der Dietse bevolkingen tijdens de oorlog had nieuwe gevoeligheden doen ontstaan.

Na '45 voelden wij in de ontwikkeling der gedachten om ons heen dat het klimaat voor een Dietse beweging ongunstiger was geworden. Daartoe had sterk bijgedragen dat de NSB, al van voor 1940, zich had ingedrongen in onze gedachtenwereld. Zij propageerde de nationale gedachte, zij kwam op voor het Oranjehuis, ja zij maakte het oranje-wit-blauw tot een in haar kring geliefkoosde vlag. Af en toe verschenen in haar pers artikelen die de Vlaamse zaak tot de hare schenen te willen maken. Maar bovenal: haar uitingen trachtten het denkbeeld ingang te doen vinden dat een goed vaderlander zijn gezindheid slechts waar kon maken door zich met huid en haar te laten opslokken door

de NSB. Te zelfder tijd raakte zij zelf steeds meer in de ban van de rassenwaan en vooral ook van het anti-semitisme, welke in Duitsland opgeld deden. Maar haar later, tijdens de oorlog, zonder meer vaderlijk samengaan met de zo algemeen verafschuwde bezetter, haar slaafs gedrag daarbij, dit alles was fruikend voor alle opvattingen of gevoelens die zij in het echt Nederlands besef bezoedeld en voor lange tijd een onfrisse of zelfs ondraaglijke bij smaak gegeven heeft.

Ik kan alleen maar hartelijk hopen, dat de Vlaamse lezer van deze regels zal willen aanvaarden dat hier de verklaring ligt van de weerezin waarop in het Nederland van heden nog steeds elk beroep op de nationale gedachte stuit. Wij konden toch dezer dagen (1976) nog horen uit de achtenswaardige mond van de voorzitter der Tweede Kamer, van zichzelf uit een fel bevorderaar van goed, helder en zuiver gebruik der Nederlandse taal, dat naar zijn mening, het „nationalisme” uitgeroeid zou moeten worden. Het wordt inderdaad wel de hoogste tijd dat wij, Noorderlingen, gaan oppassen ons weer terdege bewust te worden van de juiste verhoudingen.

Kunnen, neen mogen wij ons de Nederlandse volkseigen gedachte laten ontroven omdat onwaardige handen haar hebben onteerd? Is er niet veel meer reden om ons heilig voor te nemen het vaderland in waarheid te dienen?

Voor ons kon het niet twijfelachtig zijn dat opnieuw de Dietse beweging onze aandacht eiste. Het was dus zaak te trachten het persoonlijk contact met Vlaanderen te herstellen, om te ervaren hoe daar de zaken lagen. Dit liep uit op een conferentie in kleine kring op de Sint-Pietersberg te Oosterbeek, waar wij onder leiding van niemand minder dan prof. dr. P. Geyl zouden vergaderen. Uitgenodigd waren slechts enkele beproefde vrienden van vroeger. Voor mij was het een grote vreugde hier mijn oude vriend Dries Devos weer te ontmoeten. De bedoeling was om te onderzoeken of de gezindheid der oude bekenden enige waarborg zou kunnen bieden voor een vruchtbare werkzaamheid. Waarbij het vooral zou gaan om de vraag in hoeverre men in de Duitse bezettingstijd een onverdachte Nederlandse, Dietse koers had gevaren.

Grote indruk maakte op de Noordnederlanders de oprechte en standvastige verantwoording van Mr. Hendrik Borginon, die ook de volle instemming der aanwezige Vlamingen oogstte.

De wederzijdse vreugde over het herstelde contact werd de grondslag tot een afspraak voor een nieuwe ontmoeting in Vlaanderen. Deze werd gehouden in het najaar van 1955 te Brasschaat. Ofschoon de opkomst van een belangrijk aantal Vlamingen grond kon geven voor goede verwachtingen, ook door de hartelijkheid der ontmoeting, -toch gaven enkele punten enige aanleiding tot twijfel.

Met name een enkele ietwat pathetische toespraak van Vlaamse zijde, benevens vrij kritische geluiden van enkele jongeren, brachten nogal wat

onzekerheid teweeg over wat de vrucht van dit alles zou kunnen zijn. Het bleef dan ook na Brasschaat een tijd lang stil.

In het Noorden drong het bericht door, dat men van Vlaamse zijde verder wilde gaan. Wat dit precies moest inhouden was minder duidelijk, maar men wilde iets zien gebeuren. Het minste dat men wilde was: te komen tot een gemeenschappelijke beginselverklaring.

In zeer kleine kring: ir. L.L.W. van Soest, drs. W.J. Bijleveld, mr. J.H. Willems en ondergetekende, kwamen wij herhaaldelijk bijeen ter beraadslaging. Gelukkig woonden wij allen te Den Haag, niet ver van elkaar en wij stonden elkander in de geschiedenis der Dietse studentenbeweging van na de eerste wereldoorlog zeer na.

Waar moesten wij met elkander heen? Het doen uitgaan van een Nederlands-Vlaamse beginselverklaring achtten wij een loos gebaar, dat op zijn best zou kunnen leiden tot een papieren, min of meer gelukkig dokument, maar gespeend van elke dynamiek. Wij waren beu van alle mooie woorden, die grote kans hadden woorden te blijven.

Wilde het hernieuwde Nederlands-Vlaamse contact ergens toe nuttig kunnen zijn, dan moest een vorm worden geschapen waarin werkelijke, rechtstreeks opbouwende gezamenlijke arbeid werd verricht.

Het Algemeen Nederlands Verbond, ons allen uit onze studententijd bekend, leek ons bepaald niet geschikt als het te hanteren wapen voor waarlijk fundamentele opbouw. Niet alleen had dit Verbond bij ons een beproefde naam van vrees om zich aan koud water te branden, het was bovendien in zijn arbeid principieel beperkt doordat zijn statuten slechts strikt culturele werking toelieten. Een grote hinderpaal zou bovendien zijn dat het Verbond door een subsidie gebonden was (en is) aan de Noordnederlandse overheid.

Wij wilden geen beweging met ingebouwde officiële rem. Wij wilden ook niet gekend zijn aan het woord „cultureel”, dat blijkens de ervaring al te gaarne door overvoorzichtige mensen werd gehanteerd als versterker van de remkracht. Wij wilden eenvoudig uitgaan van de voorhanden Nederlandse en Vlaamse levenskracht, die met elkander in innige samenwerking verbinden door een veelvoud van contacten over en weer.

We zochten niet in de richting van een vereniging, als gebruikelijk met voordracht-, lezing- en propagandavergaderingen, maar veeleer naar een soort werkgemeenschap, die een schakel zou kunnen zijn tussen personen uit organen, organisaties, instellingen, die reeds op de een of andere wijze werkzaam waren in het veld waar Nederlands-Vlaamse contacten werden bevorderd, - ofwel die bereid waren op dit punt nieuwe wegen te helpen openen, waar gewenst nieuwe organen.

Wij wilden ook in zoverre niet gebonden zijn aan het kader van het ANV, dat wij onze bemoeienis uitdrukkelijk wilden beperken tot de samengroeiing der in Europa gelegen Nederlanden. Met name

Zuid-Afrika viel daarbuiten. In deze beperking meenden wij de kracht te kunnen vinden. Zo kwamen wij nl. ook nader tot de eisen van het ogenblik: geen lofliederen of schone woorden zonder onmiddellijk verband met de dagelijkse werkelijkheid. En: geen voor die dagelijkse werkelijkheid onvruchtbare strijdpunten uitlokken.

Zo kristalliseerde op een gegeven dag de gedachte uit: wij moesten trachten te komen tot oprichting van een genootschap dat een koers zou moeten zoeken om samen te bouwen aan de toekomst der Nederlanden in Europa. „De Nederlanden in Europa” zou de naam van dit genootschap kunnen worden.

De Europese federalistische beweging had vooral in Noord-Nederland vrij diep wortel geschoten. Zij vond daar ook over een breed front, in vrijwel alle politieke partijen overtuigde aanhangers. In Vlaanderen zag men dit alles meer sceptisch aan, gelijk men daar ook veel bezwaren had tegen het Benelux-verband. Voor Vlaanderen was en bleef immers geen enkel buitenlands verband of contact mogelijk zonder het Belgische tussenstation. Maar de vrienden met wie wij in verbinding stonden, bleken toch bereid in onze richting mee te denken. Het was immers duidelijk dat het maatschappelijk-politieke leven ook buiten de Nederlanden zich bewoog in Europese richting, terwijl wij ons voorstelden het tussenstation wel te erkennen, maar ons in onze wijze van werken geenszins daardoor te laten storen. Het was en blijft onmiskenbaar een groot gemeenschappelijk Nederlands-Vlaams belang ons in elke Europese ontwikkeling in eendracht op te stellen, - in feite samen pal te staan voor de rechten der Nederlandse cultuurgemeenschap.

Deze dingen zijn hier zo kort mogelijk verteld. Ik geloof dat het goed is de kern der moeizame overwegingen die tot de oprichting van het genootschap zouden leiden, vast te leggen. De culturele samengroeiing der Nederlanden is nog steeds een vrome wens. Inzicht in daartoe ondernomen stappen is eis voor ieder die op dit punt verder wil komen.

Het genootschap „De Nederlanden in Europa” kwam inderdaad tot stand. Het werd opgericht te Roosendaal in het voorjaar van 1957. Algemeen voorzitter werd prof. dr. P. Geyl.

Het is onmogelijk hier uitvoerig in te gaan op de korte, maar bewogen geschiedenis van het genootschap.

Het heeft getracht enig verband te leggen tussen de werkingen die bij zijn geboorte aanwezig waren. In Vlaanderen bestond naast het ANV sinds enkele jaren het zeer bedrijvig Erasmusgenootschap van Gent, onder leiding van Johan de Wit. Invloedrijker was echter het Verbond van Vlaamse Academiëci. Te Hilvarenbeek werden jaarlijks de Grootkempische cultuurdagen gehouden. In het ambtelijk vlak bewoog zich de Commissie, ingesteld ingevolge het Nederlands-Belgisch cultureel verdrag, in welke commissie prof. Geyl zitting en een zeer belangrijk aandeel had.

Voorts belegde het genootschap jaarlijks één, zo mogelijk twee conferenties, met het doel op bepaalde vakgebieden deskundigen uit Noord en Zuid met elkander in contact te brengen en zo de weg te ontsluiten tot kennis van en inzicht in elkaanders omstandigheden. Voor ons Noorderlingen was het b.v. buitengewoon leerzaam en boeiend te ervaren hoe strak en streng in Vlaanderen de onderwijsmethoden waren (en nog zijn?), geschoeid op de leest van een Franse school. Voor ons was dit een onwezenlijk feit. En wij verbaasden ons erover dat dit bestond in dezelfde samenleving die bij ons bekend staat door de afwezigheid van een streng bouwtoezicht en door een breed verbreide gewoonte van het de hand lichten met overheidsvoorschriften.

Wij leerden als het ware bij elkander in de huiskamer kijken. Maar vooral, in het bestuur van het genootschap, werden wij geschoold in het pogen de noden, de belangen, het streven van ons beider samenlevingen nader tot elkander te brengen, en daardoor stap voor stap te bouwen aan de feitelijke verstrengeling, de samengroeiing der Nederlanden.

Ik betreur het tot de huidige dag dat bepaalde, op ongunstige wijze op elkander inwerkende omstandigheden ertoe leidden dat in 1962 een m.i. ontijdig einde kwam aan het bestaan van het genootschap doordat het opging in het ANV. De motor van het genootschap week in constructie te zeer af van de wagen van het ANV om deze inpasping zonder schade te doen verlopen.

Bijzonder betreur ik dat de Nederlandse Congresen, die sinds de 19^e eeuw geruisloos waren ingeslapen, maar rond de met het genootschap geboren nieuwe bezieling waren herleefd, kennelijk opnieuw door slaap zijn overmand.

Ook is het heel jammer, zo niet bedenkelijk dat het nog maar niet wil lukken het Algemeen Nederlands Verbond tot nieuw leven te wekken. Wij kunnen ons wel trachten te paaien met vage plannen, maar waar is het heilig vuur van de mensen die plannen tot levende werkelijkheid kunnen maken, doordat de Nederlandse zaak hen niet los laat, daar zij de adem van hun leven is?

Wij kunnen niet dankbaar genoeg zijn dat in Vlaanderen inderdaad nieuw leven is ontstoken. Vlaanderen kent een wonderbaarlijke herleving na vele jaren van onderdrukking en smaat, een herleving uit eigen kracht en helaas begeleid met veel wan- of onbegrip van Nederlandse zijde.

Een van de vruchten is uitstraling van Vlaams zelfbewustzijn naar Frans- of Zuid-Vlaanderen. Het prachtige werk, op poten gezet door André Demedts en Luc Verbeke, in het Komitee Frans-Vlaanderen, spreekt voor zichzelf.

Dan is daar de oprichting van het tijdschrift, later van de stichting „Ons Erfdeel”. Ook in Jozef Deleu is de Nederlandse gedachte tot onblusbaar nieuw leven gekomen.

Het was mij een grote vreugde nog een aantal jaren met deze mannen aan het front der Dietse beweging, tevens aan het front der zuidelijkste Nederlanden, te hebben mogen meebouwen aan de fundering van de toekomst der Nederlanden.